

ՀՏԴ 809.198.1Հոգեբանություն**Աննա ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ****Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի,
կիրառական հոգեբանության ամբիոնի դոցենտ, հ. գ. թ.****E-mail: araqelyananna23@aspu.am****Լինդա ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ****Հոգեբան, Երևանի թիվ 106 հիմնական դպրոց**

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՁՄՈՒՆՔՆԵՐԻ ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ ՍԵՌԱՅԻՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Հոդվածում քննվում են անձի դրդապատճառային համակարգի սեռային տարբերությունների հարցերը, կատարված է դրդապատճառային ոլորտի սեռային առանձնահատկությունների տեսական և էմպիրիկ հետազոտությունների վերլուծություն, ներկայացված են տարբեր ուսումնասիրողների հետազոտության արդյունքները: Սույն հետազոտության նպատակն է եղել բացահայտել հիմնական պահանջմունքների դրսևորման սեռային տարբերությունները երիտասարդների մոտ: Այդ նպատակով կազմակերպվել է փորձարարական հետազոտություն, որին մասնակցել է 25-30 տարեկան 50 անձ՝ 25 կին և 25 տղամարդ: Պահանջմունքային ոլորտի ուսումնասիրման համար կիրառվել է Վ. Սկվորցովի «հիմնական պահանջմունքների բավարարվածության աստիճանի ախտորոշում» մեթոդիկան: Հետազոտական 2 խմբերում բացահայտվել է 5 խումբ պահանջմունքների (նյութական, անվտանգության, սոցիալական, ճանաչման և ինքնադրսևորման) արտահայտվածության մակարդակը: Հոդվածում ներկայացված է հետազոտության տվյալների մաթեմատիկական-վիճակագրական մեթոդներով մշակման հոգեբանական վերլուծությունը և առանձնացված սեռային տարբերությունները:

Բանալի բառեր՝ մոտիվացիա, կուլթական պահանջմունքներ, անվտանգության պահանջմունքներ, սոցիալական պահանջմունքներ, ինքնադրսևորման պահանջմունքներ, սեռային տարբերություններ:

А. Аракелян, Л.Петросян

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ОСНОВНЫХ ПОТРЕБНОСТЕЙ

В статье рассматриваются вопросы гендерных различий в мотивационной системе человека, анализируются теоретические и эмпирические исследования гендерных особенностей мотивационной сферы человека, представлены взгляды разных исследователей и результаты исследования. Цель исследования заключалась в выявлении гендерных различий в выражении базовых потребностей у молодежи. Проведено экспериментальное исследование по выявлению гендерных особенностей основных групп потребностей, в котором принимали участие 50 человек в возрасте 25 до 30 лет (25 женщин и 25 мужчины). Для изучения основных потребностей использовалась методика В.В. Скворцова «Диагностика степени удовлетворенности основных потребностей». Выявлен уровень выраженности 5 базовых потребностей (материальные потребности, потребности в безопасности, социальные потребности, потребности в самовыражении) в 2 исследуемых группах. В статье представлен психологический анализ математико-статистической обработки данных исследования, проанализированы гендерные особенности.

Ключевые слова: мотивация, материальные потребности, потребности в безопасности, социальные потребности, потребности в самовыражении, гендерные различия.

A. Araqelyan, L. Petrosyan

GENDER CHARACTERISTICS OF MANIFESTATIONS OF BASIC NEEDS

The article studies the issues of gender differences in the motivational system of a person, analyzes theoretical and empirical research on the gender characteristics of the motivational sphere, and presents the results of research by various researchers. The aim of this study was to identify gender differences in the expression of basic needs in young people. For this purpose, an experimental study was organized with the participation of 50 people aged 25-30, 25 women and 25 men. V. Skvortsov "Diagnosis of the degree of satisfaction of basic needs" methodology was used to study the need sphere. The level of expression of 5 groups of needs (material, security, social, recognition, self-expression) was revealed in 2 research groups. The article presents the psychological analysis of the processing of research data by mathematical-statistical methods and isolated gender differences.

Key words: motivation, material needs, security needs, social needs, self-expression needs, gender differences.

Անձնավորության պահանջմունքային ոլորտի սեռային տարբերությունների հիմնախնդիրը

Պահանջմունքները՝ որպես դրդապատճառային կառույցի առանցքային բաղադրամաս, բացահայտում են անձնավորության սոցիալական ակտիվության շարժառիթները: Պահանջմունքների միջոցով բնութագրվում են անձի իմացական, հուզական ոլորտների առանձնահատկությունները, միևնույն ժամանակ, պահանջմունքները նպաստում են անձնային հատկությունների և որակների ձևավորմանը:¹ Պահանջմունքների հիմնախնդրով զբաղվող տարբեր հեղինակների դասակարգումներում որպես հիմնական նշվում են հետևյալ պահանջմունքային խմբերը՝ անվտանգության, սոցիալական, նյութական, ընդունված լինելու և ինքնադրսևորման:

Ֆիզիոլոգիական պահանջմունքների բավարարմանը զուգահեռ անձի մոտիվացիոն ոլորտում առանցքային են դառնում անվտանգության պահանջմունքները (կայունության, պաշտպանության, վախից, անհանգստությունից և քառսից ազատվելու պահանջմունքներ): Նյութական պահանջմունքները սոցիալականացման արդյունք են, ապահովում են կենսաբանական, սոցիալական և հոգևոր պահանջմունքների բավարարման միջոցներն ու պայմանները: Սոցիալական և հոգևոր պահանջմունքներն արտացոլում են անձի հասարակական էությունը, դաստիարակության հիմնական պայմաններն ու սոցիալականացման առանձնահատկությունները: Միևնույն ժամանակ, սոցիալական պահանջմունքներն արտահայտում են անձի՝ այլ մարդկանց հետ շփվելու, ջերմ հարաբերություններ հաստատելու, նրանց դրական վերաբերմունքին արժանանալու և հասկացված լինելու կարիքները:

Յուրաքանչյուր մարդ ընդունված լինելու, հարգանքի արժանանալու, սեփական արժանիքների գնահատման կարիք ունի: Ընդունված, գնահատված լինելու պահանջմունքների դրսևորման առանձնահատկություններում որոշիչ է նաև նվաճումների, հաջողությունների ձգտման հավակնությունների մակարդակը:

Հոգեբանական գրականության մեջ կան դրդապատճառային ոլորտի տարբեր բաղադրիչների՝ հետաքրքրությունների, արժեքների, ցանկությունների և երազանքների սեռային առանձնահատկությունների ուսումնասիրություններ: Գրականության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ պահանջմունքային ոլորտի սեռային ուսումնասիրություններում հիմնականում ընդգրկվել են նվաճման և հաջողությունից խուսափելու, իշխանության և գերակայության, սոցիալական, սեռական ու ինքնաիրացման պահանջմունքները: Կա տարածված կարծիք, ըստ որի՝ տղամարդիկ ավելի շատ են կարևորում հաղթանակները, գերազանցության միտումները և դրսևորում են մրցակցության առավել ընդգծված միտումներ, քան կանայք: Սակայն, Ե. Իյինի հետազոտությունները ցույց են տվել,

¹Տե՛ս **Առաքելյան Ա. Դ.**, Պահանջմունքներ: ՀՊՄՀ-Եր.: Հեղ. հրատարակություն, 2019, էջ 18:

որ աղջիկների մոտ նվաճման պահանջմունքներն առավել արտահայտված են, քան տղաների (աղջիկների մոտ՝ 60.7%, իսկ տղաների մոտ՝ 48%): Տ. Վ. Բենդասի (2000թ.) հետազոտության արդյունքների համաձայն՝ կանանց և տղամարդկանց նվաճման պահանջմունքների միջև գոյություն ունեցող տարբերություններն աննշան են¹: Ա. Ի. Վինկուրովայի (1996թ.) հետազոտությունների արդյունքում պարզվել է, որ կանայք ունեն ինչպես նվաճման, այնպես էլ անհաջողություններից խուսափելու պահանջմունքի ավելի բարձր մակարդակ, քան տղամարդիկ: Ի տարբերություն Վինկուրովայի, Ե. Ֆերգյուսոնն ու Կ. Հորնին գտնում են, որ տղամարդկանց մոտ գերակշռում է հաջողության մոտիվը, իսկ կանանց մոտ՝ անհաջողություններից խուսափելու մոտիվը²:

Մեր հետազոտություններում բացահայտվել է, որ ճանաչված և ընդունված լինելու պահանջմունքների՝ վարպետության և կոմպետենտության մակարդակի բարձրացման ձգտման մակարդակը պայմանավորված է նաև հոգեկան գործունեության ընթացքի կանացի կամ տղամարդկային տիպի առանձնահատկություններով. առնականության բարձր մակարդակի դեպքում փորձարկվողների վարքի մոտիվացիայում տվյալ ձգտումն ունի արտահայտվածության բարձր մակարդակ, իսկ թույլ դրսևորումները պայմանավորված են կանացիության արտահայտվածության բարձր մակարդակով³:

Ըստ Ռ. Ա. Ֆեյնգոլդի (1994թ.)՝ տղամարդիկ ավելի գերակայող են, քան կանայք, սակայն այդ տարբերությունները բավականին չնչին են: Բենդասի հետազոտություններում (2000թ.) կանանց և տղամարդկանց իշխանության ձգտման պահանջմունքների միջև տարբերություններ ընդհանրապես չեն հայտնաբերվել⁴:

Գարդների և Սիլեյի (2002թ.) հետազոտությունների համաձայն՝ կանանց և տղամարդկանց մոտ սոցիալական պահանջմունքների բազմաթիվ տարբերություններ կան: Ըստ Ռասսելի, Պեպլոյի և Կատրոնայի հետազոտությունների (1980թ.), կանանց մոտ միայնակ մնալու պահանջմունքի ինտենսիվությունն ու հաճախականությունն ավելի բարձր է, քան տղամարդկանց մոտ, ինչից կարելի է ենթադրել, որ տղամարդիկ մշտապես կարող են ունենալ մտերմության և որևէ խմբի պատկանելու ձգտում՝ միայնությունից խուսափելու համար⁵: Ի տարբերություն այս պնդումների, Կ. Գիլիգանը (1987թ.) նշում է, որ

¹ Տե՛ս **Бендас Т. В.**, *Гендерная психология: Учебное пособие.* — СПб.: Питер, 2006. с. 219.

² Տե՛ս **Ильин Е. П.**, *Пол и гендер, Санкт-Петербург, 2010, с. 173-174.*

³ Տե՛ս **Առաքելյան Ա. Ղ.**, *Հիմնային պահանջմունքների և անձնային հատկությունների համահարաբերակցման առանձնահատկությունները (Մանկավարժական բուհի ուսանողների օրինակով):* Հոգ. գիտ. թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսություն, Երևան, 2014թ.:

⁴ Տե՛ս **Бендас Т. В.**, *указ.соч.. с. 228-229.*

⁵ Տե՛ս *The psychology of gender / edited by Alice H. Eagly, Anne E. Beall, Robert J. Sternberg.* — 2nd ed. - p. 368.

շփման, հաղորդակցման, ընկերության, պահանջմունքն առաջնային նշանակություն ունի կանանց համար:

Դենիսովայի հետազոտությունների համաձայն՝ աղջիկների մոտ ինքնաիրացումն ունի սոցիոկենտրոն, իսկ պատանիների մոտ՝ էսակենտրոն ուղղվածություն: Ըստ հեղինակի՝ արական սեռի հետազոտվողների ինքնաիրացումը պայմանավորված է էսակենտրոն շարժառիթներով՝ ձգտելով հիմնականում ապավինել սեփական ուժերին: Ինքնաիրացման գործում նրանք ցուցաբերում են ստեղծագործականություն և ուժեղ վերահսկողություն: Իգական սեռի ինքնաիրացումը պայմանավորված է ընդհանուր առմամբ սոցիալական ուղղվածությամբ և սոցիոկենտրոն շարժառիթներով¹:

Անձնավորության դրդապատճառային ոլորտի սեռային առանձնահատկությունների տեսական և էմպիրիկ հետազոտությունների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ.

- առավել ուսումնասիրված են նվաճման և անհաջողությունից խուսափելու, իշխանության և գերակայության, սոցիալական պահանջմունքների սեռային տարբերությունները,
- բացահայտված են սեռական և վերարտադրման պահանջմունքների սեռային առանձնահատկությունները,
- բավարար չափով ուսումնասիրված չեն անվտանգության և նյութական պահանջմունքների սեռային առանձնահատկությունները,
- պահանջմունքների ուսումնասիրությունները կատարվել են հիմնականում տարիքային դինամիկայի տեսանկյունից,
- հետազոտողների ներկայացրած արդյունքները միանշանակ չեն, կան հակասական արդյունքներ:

Փորձարարական հետազոտության կազմակերպում և արդյունքների վերլուծություն

Պահանջմունքների դրսևորման սեռային առանձնահատկությունները բացահայտելու նպատակով կազմակերպվել է փորձարարական հետազոտություն: Հետազոտության ընտրակազմում ընդգրկվել են 25-30 տարեկան 50 անձ՝ 25 կին և 25 տղամարդ: Պահանջմունքային ոլորտի սեռային տարբերությունները ուսումնասիրելու համար կիրառվել է Վ. Մկվորցովի «Հիմնական պահանջմունքների բավարարվածության աստիճանի ախտորոշում» մեթոդիկան²: Մեթոդիկան նախատեսում է 5 խումբ հիմնական պահանջմունքների (նյութական, անվտանգության, սոցիալական, ճանաչման և ինքնադրսևորման) ախտորոշման բավարարվածության, միջին

¹ Տե՛ս *Денисова Е. А., Гендерные особенности самореализации личности студентов: диссертация кандидата психологических наук : 19.00.01 / Москва, 2010. с. 213.*

² Տե՛ս *Առաքելյան Ա. Դ., Պահանջմունքներ: ՀՊՄՀ-Եր.: Հեղ. հրատարակություն, 2019, էջ 85-88.*

բավարարվածության և անբավարարվածության գոտիներ: Հետազոտության տվյալները մշակվել են մաթեմատիկական-վիճակագրական վերլուծության մեթոդներով:

Կանանց ընտրակազմում պահանջմունքային 5 խմբերի տվյալների տոկոսային վերլուծության արդյունքում պարզվել է, որ **նյութական պահանջմունքները** հետազոտությանը մասնակցած 25 կանանցից 24%-ի մոտ գտնվում են բավարարվածության, 64%-ի մոտ՝ մասնակի բավարարվածության և 12%-ի մոտ՝ անբավարարվածության գոտում:

Անվտանգության պահանջմունքները հետազոտվողների 4%-ի մոտ գտնվել են բավարարվածության, իսկ 96%-ի մոտ՝ մասնակի բավարարվածության գոտում: Անվտանգության պահանջմունքների անբավարարվածության ցուցանիշներ այս ընտրակազմում չեն արձանագրվել:

Սոցիալական պահանջմունքները 44%-ի մոտ գտնվել են բավարարվածության, 44%-ի մոտ՝ մասնակի բավարարվածության, և միայն 12%-ի մոտ՝ անբավարարվածության գոտում:

Ընդունված լինելու պահանջմունքները 8%-ի մոտ գտնվել են բավարարվածության, 84%-ի մոտ՝ մասնակի բավարարվածության, և 8%-ի մոտ՝ անբավարարվածության գոտում:

Ինքնադրսևորման պահանջմունքները 52%-ի մոտ գտնվել են մասնակի բավարարվածության, իսկ 48%-ի մոտ՝ անբավարարվածության գոտում: Այս խմբի պահանջմունքների բավարարվածության ցուցանիշներ չեն արձանագրվել:

Տղամարդկանց ընտրակազմում պահանջմունքային 5 խմբերի տվյալների տոկոսային ցուցանիշների վերլուծության արդյունքում պարզվել է, որ **նյութական պահանջմունքները** 20%-ի մոտ գտնվել են բավարարվածության, 72%-ի մոտ՝ մասնակի բավարարվածության և միայն 8% մոտ՝ անբավարարվածության գոտում:

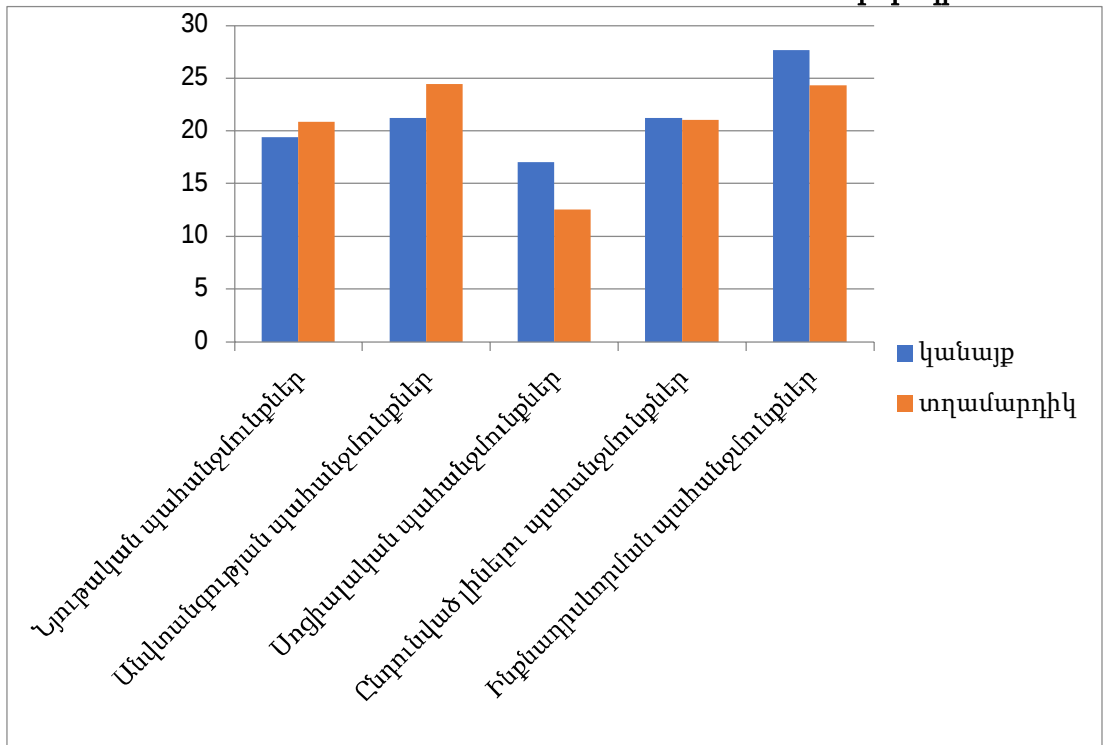
Անվտանգության պահանջմունքների բավարարվածություն տղամարդկանց մոտ չի արձանագրվել, 72%-ի մոտ այս խմբի պահանջմունքները գտնվել են մասնակի բավարարվածության, 28%-ի մոտ՝ անբավարարվածության գոտում:

Սոցիալական պահանջմունքները հետազոտությանը մասնակցած տղամարդկանց 68%-ի մոտ գտնվել են բավարարվածության, 24%-ի մոտ՝ մասնակի բավարարվածության և միայն 8%-ի մոտ՝ անբավարարվածության գոտում:

Ընդունված լինելու պահանջմունքները տղամարդկանց 4%-ի մոտ գտնվել է բավարարվածության, 92%-ի մոտ՝ մասնակի բավարարվածության, և ևս 4%-մոտ՝ անբավարարվածության գոտում:

Ինքնադրսևորման պահանջմունքները տղամարդկանց 8%-ի մոտ գտնվել է բավարարվածության, 60%-ի մոտ՝ մասնակի բավարարվածության, 32%-ի մոտ՝ անբավարարվածության գոտում:

Հիսթոգրամ N1

Պահանջմունքային 5 խմբերի միջին թվաբանական ցուցանիշները կանանց և տղամարդկանց ընտրակազմերում

Կանանց և տղամարդկանց ընտրակազմերում պահանջմունքային խմբերի միջին թվաբանական ցուցանիշների ներկայացված պատկերում տեսնում ենք, որ կանանց մոտ պահանջմունքների 5 խմբերն էլ գտնվում են մասնակի բավարարվածության գոտում, բայց ինքնադրսևորման պահանջմունքների ցուցանիշը գրեթե մոտենում է անբավարարվածության գոտուն: Անվտանգության և ընդունված լինելու պահանջմունքների ցուցանիշները նույնական են: Կարելի է ենթադրել, որ որքան բավարարված են կանանց ընդունված լինելու պահանջմունքները, այնքան բավարարված են նաև անվտանգության պահանջմունքները: Ի տարբերություն մյուս խմբերի՝ սոցիալական պահանջմունքներն առավել բավարարված են:

Տղամարդկանց ընտրակազմում նյութական, անվտանգության, ընդունված լինելու և ինքնադրսևորման պահանջմունքները գտնվում են մասնակի բավարարվածության, իսկ սոցիալական պահանջմունքները՝ բավարարվածության գոտում: Ինչպես տեսնում ենք, անվտանգության և ինքնադրսևորման պահանջմունքները բավականին բարձր ցուցանիշներ ունեն, առավել ակտուալ են տղամարդկանց մոտիվացիայում: Կարելի է ենթադրել, որ

տղամարդկանց մոտ ինքնադրսևորման պահանջմունքների անբավարարվածությունը կապվում է անվտանգության բազային զգացողության բացակայության հետ, իսկ ինքնադրսևորման ուղիների ու եղանակների առկայությունն ապագայի ապահովության, դիրքի պահպանման երաշխիք է:

Պահանջմունքային խմբերի միջին թվաբանական ցուցանիշների համեմատության արդյունքում առանձնացվել են կանանց և տղամարդկանց մոտ պահանջմունքների դրսևորման հետևյալ առանձնահատկությունները.

- կանանց մոտ բարձր են արտահայտված սոցիալական և ինքնադրսևորման պահանջմունքները, իսկ տղամարդկանց մոտ՝ անվտանգության պահանջմունքները,

- նյութական և ընդունված լինելու պահանջմունքների արտահայտվածության ցուցանիշներում էական տարբերություն չկա,

- անհատական տարբերությունները մեծ են կանանց մոտ ընդունված լինելու պահանջմունքային խմբում, իսկ տղամարդկանց մոտ՝ անվտանգության պահանջմունքային խմբում:

Հիմնական պահանջմունքների խմբերը կազմող բաղադրամասերի դրսևորումներում առկա են հետևյալ սեռային առանձնահատկությունները.

1. անվտանգության պահանջմունքների՝ ապահովել ինձ ապագա, նյութական պահանջմունքների՝ ապրուստի միջոց վաստակել և ապահովել նյութական բարեհարմարություն, բաղադրամասերը բարձր են արտահայտված տղամարդկանց մոտ,

2. սոցիալական պահանջմունքների՝ ունենալ ջերմ հարաբերություններ մարդկանց հետ և ունենալ լավ զրուցակիցներ, նյութական պահանջմունքների՝ գնել լավ իրեր, ինքնադրսևորման պահանջմունքների՝ զբաղվել գործով, որը պահանջում է լրիվ նվիրում բաղադրամասերը գերակա են կանանց մոտ:

Պահանջմունքային 5 խմբերի ցուցանիշների կարգային համահարաբերակցային վերլուծության արդյունքում առանձնացվել են հետևյալ սեռային տարբերությունները.

1. Կանանց ընտրակազմում նշանակալի դրական հարաբերակցային կապ է բացահայտվել անվտանգության ու ընդունված լինելու պահանջմունքների ցուցանիշների միջև ($r=0.521$, երբ $p \leq 0.01$), ինչը վկայում է, որ անվտանգության պահանջմունքների բարձր մակարդակի դեպքում բարձր արտահայտվածություն ունեն ընդունված լինելու պահանջմունքները, իսկ անվտանգության պահանջմունքների բավարարվածությունը հարաբերակցվում է ընդունված լինելու պահանջմունքների բավարարվածության հետ:

2. Կանանց ընտրակազմում ինքնադրսևորման և ընդունված լինելու պահանջմունքների ցուցանիշների միջև դրական հարաբերակցային կապ է արձանագրվել ($r=0.458$, երբ $p \leq 0.05$): Նման կապի առկայությունը վկայում է, որ ինքնադրսևորման պահանջմունքների բարձր մակարդակի դեպքում բարձր արտահայտվածություն ունեն նաև ընդունված լինելու պահանջմունքները, իսկ

ինքնադրսևորման պահանջմունքների ցածր մակարդակը հարաբերակցվում է ընդունված լինելու պահանջմունքների ցածր մակարդակի հետ:

3. Կանանց ընտրակազմում նյութական և ինքնադրսևորման պահանջմունքների ցուցանիշների միջև նշանակալի բացասական կապ է բացահայտվել ($r=-0.617$, երբ $p \leq 0.01$): Նման կապի հոգեբանական բովանդակությունը ենթադրում է, որ նյութական պահանջմունքների բարձր մակարդակի դեպքում ինքնադրսևորման պահանջմունքներն առանցքային չեն վարքի մոտիվացիայում:

4. Կանանց մոտ սոցիալական և ընդունված լինելու պահանջմունքների խմբերի միջև նշանակալի բացասական կապ է արձանագրվել ($r=-0.717$, երբ $p \leq 0.01$): Նման հարաբերակցային կապի առկայությունը ցույց է տալիս, որ կանանց մոտ սոցիալական պահանջմունքների բավարարվածության դեպքում վարքի մոտիվացիայում ակտուալ են դառնում ընդունված լինելու պահանջմունքները, իսկ սոցիալական պահանջմունքների արտահայտվածության բարձր մակարդակի դեպքում վերջիններս ակտուալ չեն:

5. Տղամարդկանց ընտրակազմում նյութական և սոցիալական պահանջմունքների ցուցանիշների միջև բացահայտվել է բացասական հարաբերակցային կապ ($r=-0.427$, երբ $p \leq 0.05$), ինչը վկայում է այն մասին, որ նյութական պահանջմունքների արտահայտվածության բարձր մակարդակի դեպքում բավարարված են սոցիալական պահանջմունքները, իսկ նյութական պահանջմունքների արտահայտվածության ցածր մակարդակը հարաբերակցվում է սոցիալական պահանջմունքների բարձր մակարդակի հետ:

6. Կանանց ($r=-0.630$, երբ $p \leq 0.01$) և տղամարդկանց ($r=-0.487$, երբ $p \leq 0.05$) ընտրակազմերում անվտանգության և սոցիալական պահանջմունքների ցուցանիշների միջև նշանակալի բացասական կապեր են բացահայտվել: Տվյալ դեպքում, փաստորեն, սեռային տարբերություններ չկան, այս օրինաչափությունը դիտարկվում է և՛ տղամարդկանց վարքի մոտիվացիայում, և՛ կանանց: Սա վկայում է, որ անվտանգության պահանջմունքների արտահայտվածության բարձր մակարդակի ու անբավարարվածության դեպքում վարքի մոտիվացիայում բավարարված կամ ակտուալ չեն սոցիալական պահանջմունքները, իսկ անվտանգության պահանջմունքների բավարարվածությունը հարաբերակցվում է սոցիալական պահանջմունքների բարձր մակարդակի հետ:

Գրականություն

1. Առաքելյան Ա. Դ., Պահանջմունքներ: ՀՊՄՀ-եր.: Հեղ. հրատարակություն, 2019, 156 էջ:
2. Առաքելյան Ա. Դ., Հիմնային պահանջմունքների և անձնային հատկությունների համահարաբերակցման

առանձնահատկությունները (Մանկավարժական բուհի ուսանողների օրինակով): Հոգ. գիտ. թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսություն, Երևան, 2014թ.:

3. Бендас Т. В., Гендерная психология: Учебное пособие. — СПб.: Питер, 2006. 431 с.

4. Денисова Е. А., Гендерные особенности самореализации личности студентов: диссертация кандидата психологических наук : 19.00.01 / Москва, 2010.- 290 с.

5. Ильин Е. П., Мотивация и мотивы.- СПб.: Питер, 2006, 512 с.

6. Ильин Е. П., Пол и гендер, Санкт-Петербург, 2010, 688 с.

7. The psychology of gender / edited by Alice H. Eagly, Anne E. Beall, Robert J. Sternberg.— 2nd ed.- p. 368.

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական խորհրդի անդամ, հ.գ.թ., Վ.Բ.Յարամիշյանը: